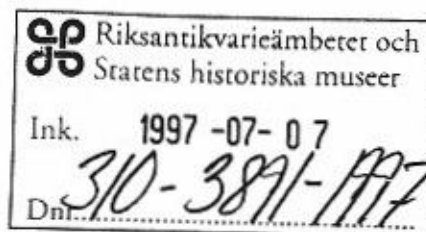

H 002 (Gårdbrudy)
A 022 (Boudgård)

Kopia
Enligt förteckning
sidan 4

Byggnadsminnesförklaring (BM) av den medeltida byggnaden med skyddsområde på Stora Hästnäs 1:1, Visby, Gotland.

BESLUT

Genom de fornlämningar som finns i området kan man skönja en boendekontinuitet från järnålder och fram till i dag. Stora Hästnäs ägor har sträckt sig ända ned till kusten och det finns kopplingar mellan gården och den vikingatida handels- och fiskehamnen vid Snäckgårde. Den medeltida tornliknande kalkstensbyggnaden är idag det enda som finns kvar av den medeltida gårdsbebyggelsen, till det yttre påminner den mycket om de medeltidshus som kan ses på Strandgatan i Visby. Stora Hästnäs är ett av de bäst bevarade medeltida, profana byggnadsverken på den gotländska landsbygden idag, och dess koppling till den medeltida staden Visby gör att den är väl värd att bevara i sitt nuvarande skick.

Länsstyrelsen förklarar med stöd av 3 kap 1§ första stycket lagen (1988:950) om kulturminnen mm denna fastighet för byggnadsminne (BM).

Byggnadsminnesförklaringen omfattar den medeltida byggnaden (1) med tillhörande fast inredning, samt omgivande skyddsområde enligt den bifogade kartan samt enligt skydds-föreskrifterna nedan.

BYGGNADSBESKRIVNING

Den medeltida byggnad (1) som idag finns kvar på gården, är uppförd under sent 1200-tal eller tidigt 1300-tal och är både interiört och exteriört välbevarad. Byggnaden är den bäst bevarade representanten för de medeltida profana husen på den gotländska landsbygden.

Den högresta kalkstensbyggnaden har stora likheter med packhusen i Visby, med trappgavlar, mittvåningens galleri med tre spetsbågeöppningar samt översta våningens rundbågeformade varuport. Byggnaden består av en högkällare med ett kryssvalv och två mindre tunnvalv, samt över dessa ett större tunnvalv. Både högkällaren och det övre tunnvalvet är avdelade med bjälklag av trä, så att det bildas fyra våningar.

1997-06-23 beord. H. (Kopierad till Fibou) nuy

Källarvåningen har idag två ingångar, en SV och en SO, samt ytterligare två ingångar har murats igen med kalksten. Golvet består av stenflis. I det södra hörnet finns ett murat hållrum med förbindelse till trappan ovanför.

En rundbågeportal leder in till första våningen, i dörromfattningen till denna portal finns fragment av huggen ornamentik i kalkstenen. Våningen består av ett enda rum, med en ursprunglig eldstad med en rökkanal i muren, mynnande i trappgaveln. På den NO:a väggen finns tre igensatta fönster. Från första till andra våningen finns en bitvis murad trappa. Denna trappa har en stor öppning ner till hållrummet i källaren, samt över öppningen en uppfällbar trätrappa.

Utmärkande för andra våningen är de i SV-fasaden placerade spetsbågeöppningarna som tidigare varit kolonettförsedda. I det västra hörnet syns spår av en ursprunglig eldstad, som haft gemensam rökkanal med första våningens eldstad. Man har dock flyttat eldstaden i samband med att denna våning byggdes om till bostad på 1700-talet, även ett väggfast skåp med en trälucka med smidesbeslag finns kvar från denna period.

En brant trätrappa leder vidare upp till vindsvåningen. Trappans placering är ej ursprunglig då man i nivå med bjälklaget tydligt ser tidigare använda upplagshål i muren. Denna våning har förmodligen använts som magasinutrymme. Den rundbågeformade öppningen i SV-fasaden skulle kunna tjänat som varuintag.

Byggnaden kan dessutom haft två medeltida tillbyggnader på gavelssidorna åt NV och SO, där det finns tydliga förtagningar i tre av hörnkedjorna. Den NV:a byggnaden har troligtvis fungerat som kök. Det finns inga uppgifter när dessa gavelbyggnader rivits, men det kan ha skett i samband med att nya byggnader uppfördes på de NO:a och SV:a sidorna på 1700- och 1800-talet. Idag finns endast den NO:a byggnaden kvar, dock under 1930-talet kraftigt renoverad både ut- och invändigt.

1925 genomfördes en restaurering med inslag av rekonstruktion. Den medeltida byggnaden var då kraftigt förfallen. Den ursprungliga takresningen rekonstruerades, de förfallna trappgavlarna restaurerades och återuppbyggdes delvis, en i senare tid upptagen dörr i den SO muren till första våningen murades igen. De då igenmurade fönstren i galleriet och den stora porten på SV sidan återställdes.

SKYDDSFÖRESKRIFTER

Länsstyrelsen meddelar enligt 3 kap 2§ lagen om kulturminnen mm följande skyddsföreskrifter:

1. Ovan angivna medeltidsbyggnad (1) får inte rivras eller till sitt yttre byggas om eller till. Inga förändringar får heller ske vad gäller tak- och fasadmaterial eller övrig exteriör utformning.
2. I byggnaden får inte göras ingrepp i eller ändring av stomme och murverk, bjälklag och bärande konstruktioner, rumsindelning, skorstensstock och takstol.

3. I byggnadens inre får heller inte göras ingrepp i eller ändring av vägg-, tak- och golvmaterial eller fast inredning som eldstäder och det väggfasta skåpet. Puts- och kalklager får inte knackas ner eller överputsas.

4. Byggnaden skall underhållas så den inte förfaller. Vid underhålls- och reparationsarbeten får endast traditionella och till byggnaden anpassade material och metoder användas. Utförandet skall ske på sådant sätt att det kulturhistoriska värdet inte minskar.

5. Det markerade skyddsområdet får inte ytterligare bebyggas samt skall hållas i sådant skick att byggnadsminnets utseende och karaktär inte förvanskas. Övriga, inom skyddsområdet belägna, byggnader (2 och 3) får inte förändras så att byggnadsminnets utseende och karaktär förvanskas.

KOMMENTARER TILL SKYDDSFÖRESKRIFTERNA

Avsikten med skyddsföreskrifterna är att bevara byggnadens exteriöra och interiöra kulturhistoriska värden. För att undvika negativa förändringar invid medeltidsbyggnaden, har ett skyddsområde skapats. Vid förändring och underhåll av exteriörerna på de i skyddsområdet belägna övriga byggnaderna, skall samråd ske med länsstyrelsen när det gäller utformning, materialval och färgsättning.

Om det finns särskilda skäl får länsstyrelsen enligt 3 kap 14§ lag om kulturminnen mm lämna tillstånd till ändring av byggnadsminnet i strid med skyddsföreskrifterna.

Före underhåll eller restaurering av byggnadsminnet skall kontakt tas med länsstyrelsens kulturfunktion. Råd om åtgärder ges av länsstyrelsen.

Till beslutet bifogas länsstyrelsens förslag till riktlinjer för framtida upprustningsarbeten.

Även för BM prövas bygglovpliktiga åtgärder på sedvanligt sätt i kommunens byggnadsnämnd. Stadsarkitektkontoret bör kontaktas i osäkra fall.

EV ÖVERKLAGANDE AV BESLUTET

Detta beslut kan överklagas hos Länsrätten, se bilaga. Beslutet skall enligt 3 kap 21§ lag om kulturminnen mm tillämpas utan hinder av att ev talan förs mot beslutet.

BESLUTANDE MM

Beslut i detta ärende har fattats av landshövding Thorsten Andersson.

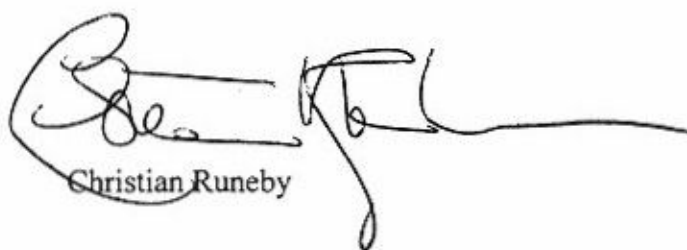
Föredragande har varit tf länsantikvarie Christian Runeby.

Förberedande handläggning har utförts av Therese Lindström och byggnadsantikvarie Tor Sundberg.

I den slutliga handläggningen har även deltagit förste länsassessor Nils Strehlenert.

Thorsten Andersson

Christian Runeby

Kopia
RAÄ

Byggnadsnämnden
Gotlands Fornsal
Kultur- och fritidsnämnden

Kopia av lagakraftvunnet beslut

RAÄ
Lantmäterinyndigheten
Gotlands Fornsal
Byggnadsnämnden
Planenheten
Länsantikvarien

RIKTLINJER FÖR FRAMTIDA UPPRUSTNINGSARBETEN (Förslag)

MEDELTIDSBYGGNADEN (1)

Exteriör:

- Läckage kan konstateras i anslutning yttertak-gavelspets, där komplettering med blyplåt eller liknande bör övervägas, samt från andra otätheter på yttertaket, vatten rinner in på det underliggande valvet samt takstolar och trädetaljer. Delar av takstolen har rötangrepp, dessa bör bytas ut mot friskt kärnvirke.
- Vid framtida omläggning bör takfalorna bytas ut mot icke tryckimpregnerade.
- Ev uppsättning av hängränna av trä utan stuprör, vid taket på NO-fasaden, där svåra fukt-skador uppkommit i skarven mellan medeltidshuset och den anslutande bostadsbyggnaden.
- Ev komplettering med blyplåt i anslutningen mellan medeltidshusets stenmur respektive bostadsbyggnadens tegeltak.
- Löst sittande trappsten vid SV-fasadens port bör fästas med kalkbruk.
- Putsrester på samtliga fasader får ej knackas ner. Lösa stenar fogstrykes med kalkbruk. Vid fogstrykning får endast helt lös och skadad bruk försiktigt tas ned.
- Rensning av murgröna.

Interiör, allmänt:

Riktlinjerna omfattar bara underhåll/lagningsåtgärder, inte ett fullständigt återställande av interiören. Om interiören i framtiden avses restaureras mer genomgripande, får ett nytt förslag omfattande exempelvis komplettering och färgsättning tas fram och diskuteras.

Källarvåningen:

- Lagning av nedrasad murvägg i sydöstra källaruppgången samt borttagande av murgröna som orsakat nedrasningen.

Första våningen:

- Översyn och smörjning av portlåset samt nytillverkning av nyckel.
- Lösa stenar i eldstaden bör fogas i med bruk.
- Skador i putsen där underliggande stenmur blottas och sten ramlat ner, bör lagas med kalkstensskärvor och bruk, i övrigt låta den nuvarande putsen vara orörd då spår av färglager kan iakttagas. Denna åtgärd gäller inte de skador som kan ses i överdelen av fönsternischerna, då dessa visar på olika murningstekniker. Putslagningens omfattning ska inför åtgärd avgöras på plats i samråd mellan murare och antikvarie.
- De igensatta fönstren på den nordöstra väggen, bör åter tas upp och ett enhetligt alternativ sättas in, t.ex. öppningsbara mörktjärade träluckor. Denna åtgärd kan underlätta kontroll av fuktskador på byggnaden bakom det medeltida huset. Luckorna ska vid behov fästas i murfogar ej i huggen stenyta. Observera dock att fönsterkarmen i mittenfönstret bör vara kvar, denna kan vara samtida med fönstren på andra våningen.

Andra våningen:

- Gavelfönstret med glasrutor behandlas varsamt och tas vid behov ur för senare återmontering. Rötskadat virke i karmar, bågar och spröjs stäms ur och friskt kärnvirke lusas i. Be-

slag demonteras och görs rena från rost samt mönjas. Håligheter fylls med linoljekitt före återspikning med handsmidd eller linoljebränd, 25 mm specialnubb. Hörnjärn och beslag som inte är funktionsdugliga byts ut mot kopior. Målning sker med ren linoljefärg.

- Fönsternischen i anslutning till vinden på bakomliggande huset, bör få en liknande igen-sättning med träluckor som ovan föreslås för första våningens fönster.
- Saknade kolonetter i gallerifönstren bör på sikt återinsättas med nyhuggna rekonstrukto-ner. Utformning etc ska ske i samråd mellan stenhuggare och antikvarie.
- Tegelstenarna som blottats i gallerifönstret bör skyddas mot mekaniskt slitage med ett offerskikt av kalkputs.
- Löst sittande tegel i spisen bör fogas i.
- Skador i putsen där underliggande stenmur blottas och sten ramlat ner, bör lagas med kalkstensskärvor och kalkputsas t.ex. runt det väggfasta skåpet. I övrigt lämnas den nuva-rande putsen orörd, då spår av färglager kan iakttagas.

Vindsvåningen:

- Se över sprickorna i muren NO och SV så att skadorna inte förvärras, eventuellt fogning med kalkbruk.

Utrymmet ovan valvhjässan:

- Den gamla vattenrännan i trä som ej används idag, är viktig att bevara på platsen som ett "dokument". I sitt nuvarande tillstånd med fukt och svampangrepp bör åtgärder vidtagas för att bevara rännan och förhindra att tillståndet förvärras. Detta görs bäst genom att snarast laga de vattenläckor som uppstått i takkonstruktionen, se ovan, samt att tills dess att detta är åtgärdat, tillfälligt flytta vattenrännan till vindsvåningen.

BOSTADSHUS (2) INOM SKYDDSSOMRÅDET

Exteriör:

Inför eventuella åtgärder av den exteriöra utformningen av bostadshuset (2), som påverkar upplevelsen av den medeltida byggnaden (1), ska kontakt tas med antikvarie för samråd.

- Vid framtida lagning av den spritputsade fasaden bör det yttersta putslagret varsamt tas ner med barkspade. Den underliggande spritputsade ytan bör behållas och lagas med ren kalkbruk och med lika utförande som befintlig puts.
- Vid framtida eventuellt byte av ytterdörrar bör de nya utformas efter äldre förlagor från foton tagna på byggnaden innan ombyggnaden på 1930-talet.
- Eventuellt kan befintliga fönster kompletteras med fasta spröjsar.
- Vid framtida lagning eller omläggning av tegeltaket ska det befintliga enkupiga teglet behållas, återanvändas och kompletteras med liknande äldre taktegel.

Interiör:

- Vid åtgärder av fuktskadad vägg i anslutningen mot den medeltida byggnaden, ska kon-takt tas med länsstyrelsen för dokumentation av den bakomliggande stenvåningen, samt för planering av åtgärder i samråd. Om ny vägg sättes upp, bör den fästas i murfogarna och ej i huggen sten.

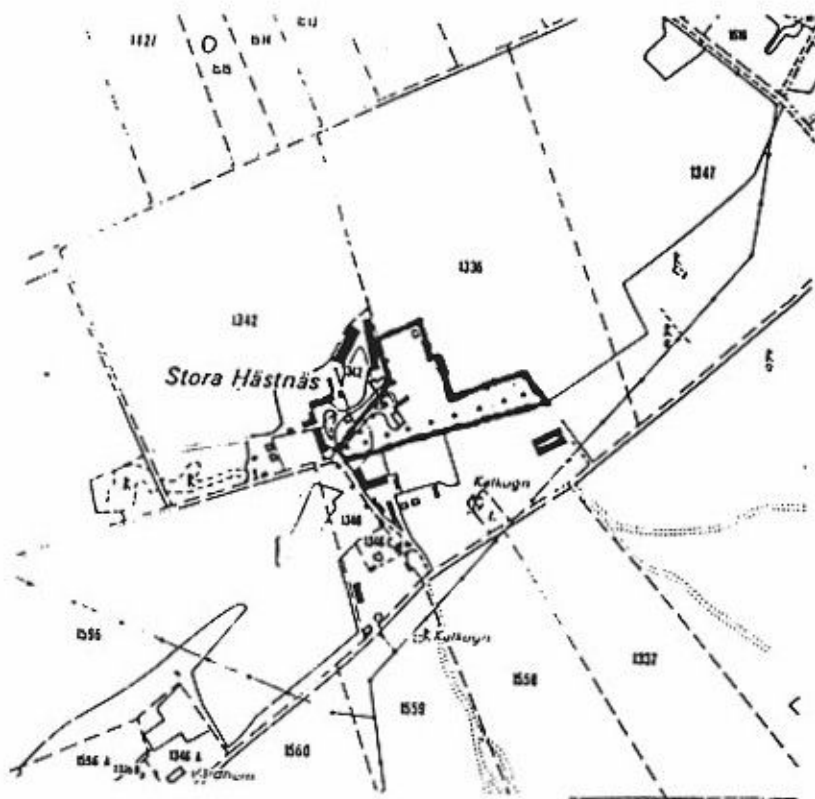

Fig.1. Fastigheten Stora Hästnäs 1:1. Kopia av Ekonomiska Kartan 069 90.

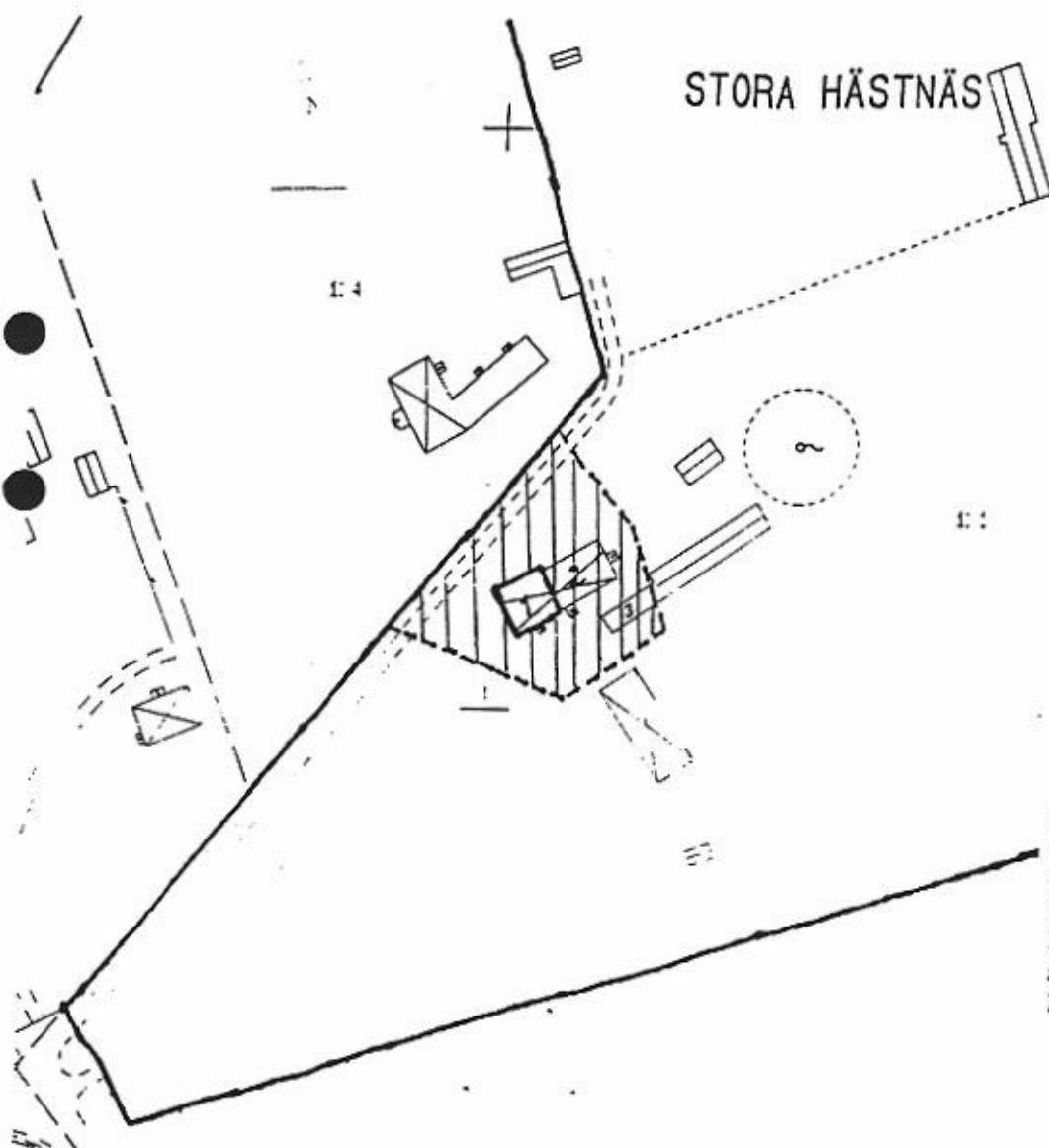

Fig.2. Stora Hästnäs 1:1. Medeltidsbyggnad (1), skyddsområde (rastrerat) byggnader inom skyddsområde: bostadshus(2), bryggarhus(3). (Stadsarkitektkontoret Gotlands Kommun)